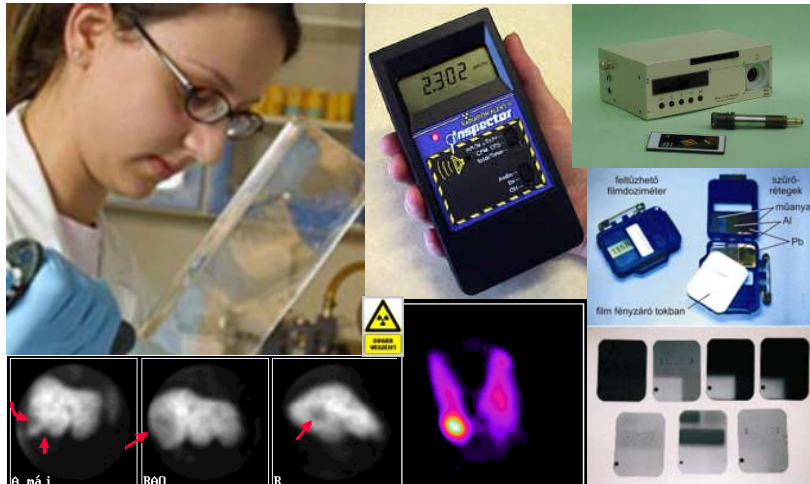

Radioaktív sugárzások az orvosi gyakorlatban

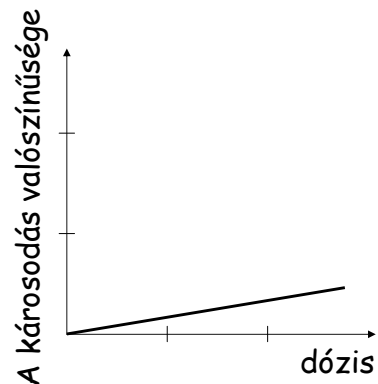
Dr Smeller László Biofizikai és Sugárbiológiai Intézet

Az ionizáló sugárzások biológiai hatása

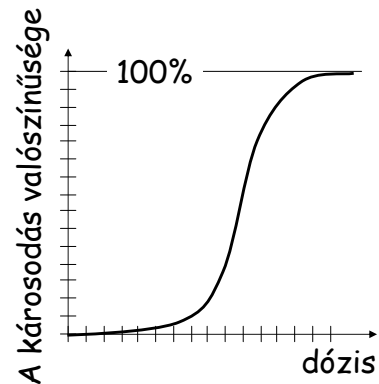

A sugárhatás osztályozása

Sztokasztikus

Determinisztikus

A sugárhatás osztályozása

Sztokasztikus

Kis dózisok esetén
Kevés számú találat
Véletlenszerűen kialakuló
Nincs küszöbdózis
Súlyosság f. len a dózistól

Sugárveszélyes
munkahelyen dolgozók,
rtg. ill.
izotópdiagnosztikai
vizsgálatok páciensei

Determinisztikus

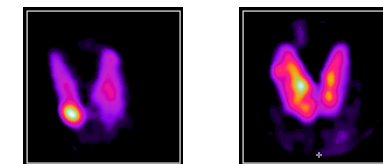
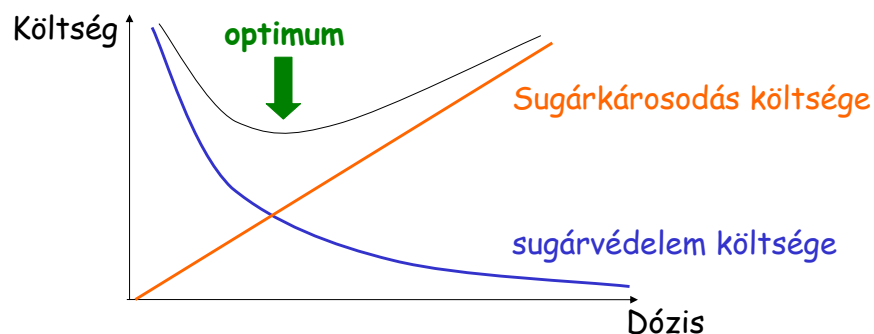
Nagy dózisok esetén
Sok találat
Törvényszerűen kialakuló
Van küszöbdózis
Súlyosság nő a dózissal

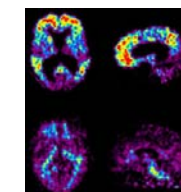
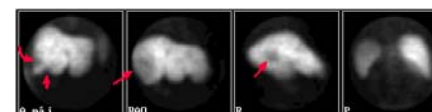
sugárbalesetek
Sugárterápia

ALARA elv

- As Low As **Reasonably** Achievable
- Olyan kevés, ami **ésszerűen** elérhető

Az izotópdiagnosztika fizikai alapjai

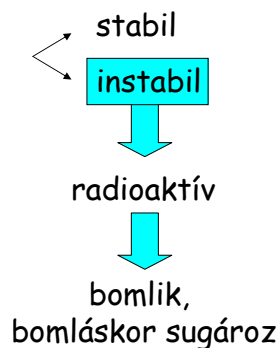

Bevezetés

Izotóp: azonos **Z** különböző **N** különböző **A**
rendszer neutronszám tömegszám

Egy elem különböző izotópjai

A kémiai tulajdonságokat az elektronburok határozza meg.
Z = elektronok száma
=> a stabil és instabil izotópok kémiai és biológiai viselkedése (anyagcsere!) megegyezik.
De a **radioaktív** izotóp sugároz és **detektálható!**

Izotóp => radioaktív izotóp

Izotópdiagnosztika: olyan módszer, amely során a radioaktív **izotópok** által kibocsátott **sugárzás mennyiségének**, térbeli és időbeli **eloszlásának** detektálásával nyerünk **diagnosztikai információt**.

Milyen információt kaphatunk?

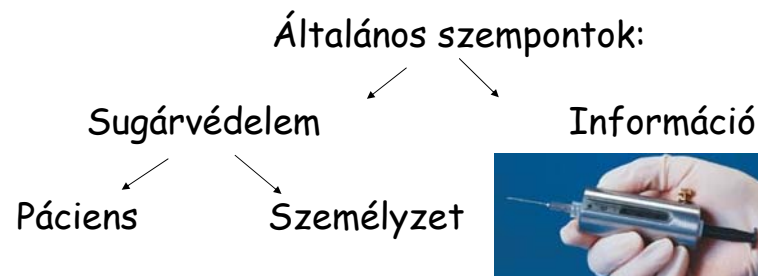
A vizsgált szerv mérete, működőképessége, a funkció sebessége (pl. pajzsmirigy jódfelhasználása)

Hevesy György
1885-1966
1943 Nobel díj

Többletinformáció: Funkció! Morfológiai információ mellett a működés sebességét is megmérhetjük: hipofunkció - hiperfunkció
megj: ne keverjük össze a kontrasztanyaggal!!!

Alapvető sugárvédelmi szabály: Az izotóp akkor a legveszélyesebb, ha inkorporálódik.
Most mégis ezt tesszük! Miért?

Cost-benefit elv:
Megéri-e a sugárkárosodás kockázata az így kapható információt? (Minden tevékenység veszélyes!)

Az izotóp kiválasztásának szempontjai

1. Melyik **elem** izotópját használjuk?
2. Mekkora **aktivitást** használunk?
3. Milyen hosszú legyen az izotóp **felezési ideje**?
4. Milyen **sugárzást** emittáljon az izotóp?
5. Mekkora legyen a sugárzás **energiája**?

1. Melyik elem izotópját használjuk?

Amelyik felhalmozódik a vizuálisan szervben (kritikus szerv)

Tipikus pl. ^{131}I pajzsmirigy
 ^{59}Fe vörösvértest

De! Nincs minden szervben
=> hordozómolekulát

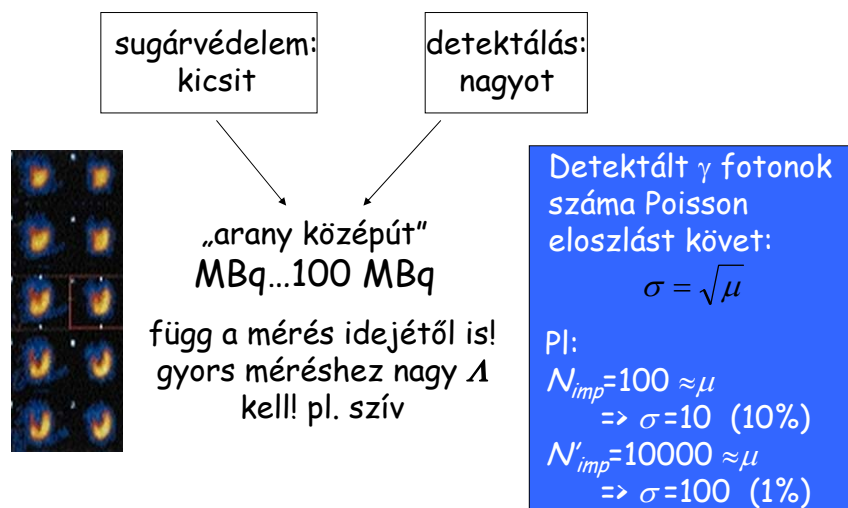
előny: (majdnem) szabadon választható az izotóp, az izotóp tulajdonságai **optimalizálhatóak** a sugárvédelem és a mérés szempontjából

Megj:nagyon **kis mennyiség!** pmol (ld. jegyzet 34-36 feladatok)
ilyen kis mennyiségben nem mérgező!

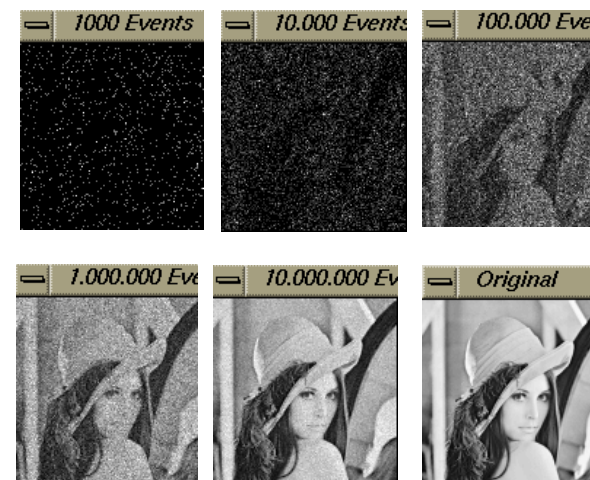
Az elemek periódusos rendszere

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

2. Mekkora aktivitást használjunk?

Képmínőség $\leftrightarrow$ Dózis

3. Felezési idő

$$\lambda = \left| \frac{\Delta N}{\Delta t} \right| \quad \frac{\Delta N}{\Delta t} = -\lambda N$$

$$\lambda = \lambda N = \frac{\ln 2}{T} N$$

A bevitt radioaktív atomok száma: $N = \frac{\lambda T}{\ln 2}$

Mivel (majdnem) az összes radioaktív atom a testben bomlik el: $N \sim$ sugárterhelés

Ugyanakkora λ mellett a sugárterhelés kisebb felezési idejű izotóp választásával csökkenthető!
 $\Rightarrow T$ legyen minél rövidebb

De!

- T nem lehet rövidebb, mint a vizsgálandó folyamat karakterisztikus ideje.

Pl. vvt élettartam $\approx$ hónap

~~^{99m}Tc $T = 6\text{h}$ (túl rövid!)~~
 ^{51}Cr $T = 28$ nap OK
 ~~^{60}Co $T = 5$ év (túl hosszú!)~~

- Szállítás problémája:

10 T alatt $\lambda \rightarrow \lambda/1000$

Pl.: ha $T = 2$ perc 20 perc múlva 1MBq $\rightarrow$ 1kBq

$\Rightarrow$ a nagyon rövid felezési idejű izotópokat helyben kell előállítani! (ciklotron, Tc-generátor)

pl. ^{18}F 110 perc ^{15}O 2 perc (PET)

4. Milyen sugárzást emittáljon az izotóp?

α, β^+, β^- } *hatótáv* { $< \text{mm}$ } nem lép ki a testből
                   szövetben { mm-cm }

információt nem ad,
csak károsít

γ : csak részben nyelődik el, detektálható

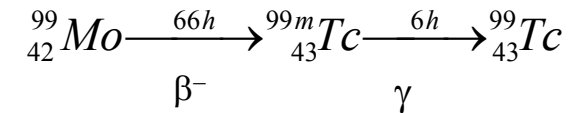
Az optimális izotóp csak γ sugárzást emittál!

kivétel PET, ahol β^+ izotópot használunk. (ld. később)

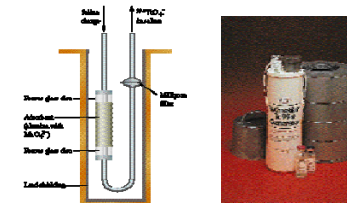
A tisztán γ -sugárzó izotóp:

- ritka
- izomer magátalakulás pl. ^{99m}Tc

Tc generátor

Időben szétválik a β^- és a γ kibocsátás.
Elkülöníthető a ^{99m}Tc ami tisztán γ -sugárzó.

5. Mekkora energiájú legyen a γ -foton?

nagy energia:

kevésbé nyelődik el a szövetekben (sugárkárosodás)
de nehéz detektálni

kis energia:

nagyrészt elnyelődik a szövetekben => károsít

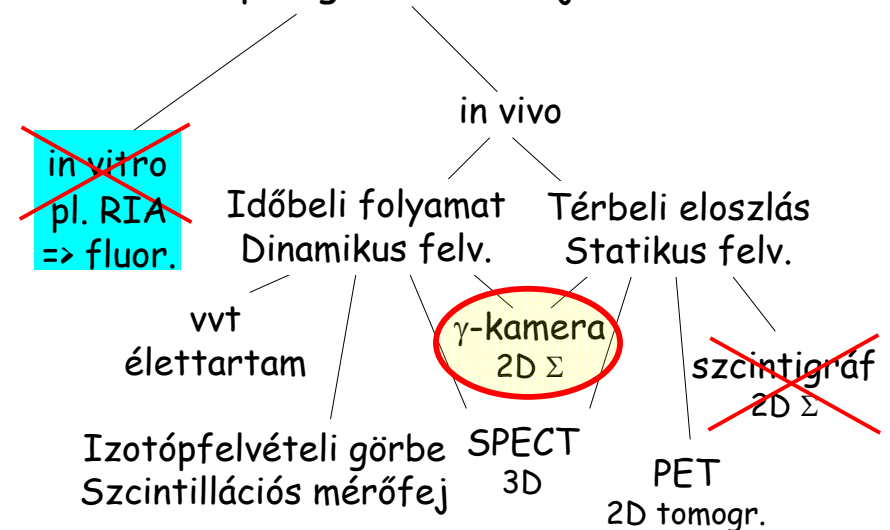
arany középút: néhány 100 keV optimális

^{99m}Tc : 140 keV OK

Optimális izotóp: ^{99m}Tc

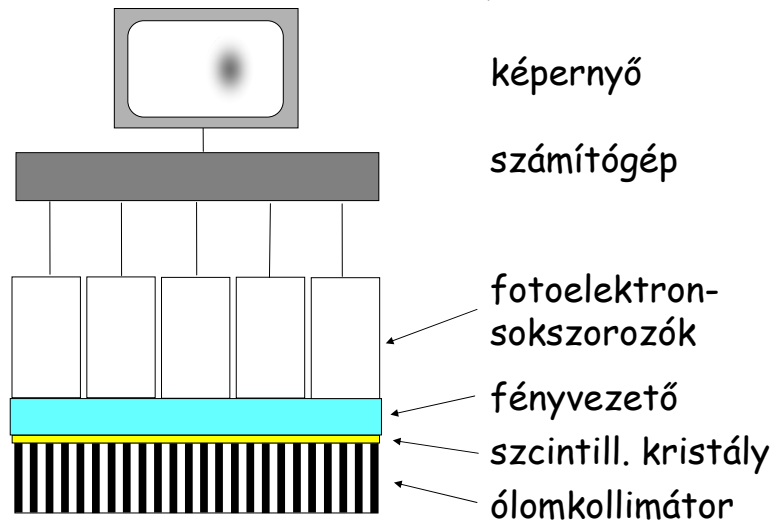
nagyon sok vizsgálathoz használják
megfelelő hordozómolekulához kötve

Izotópdiagnosztikai eljárások

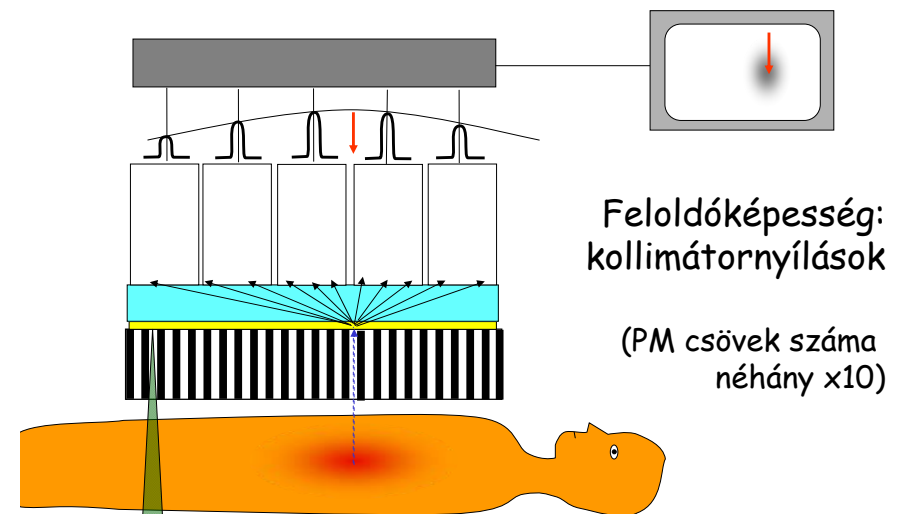

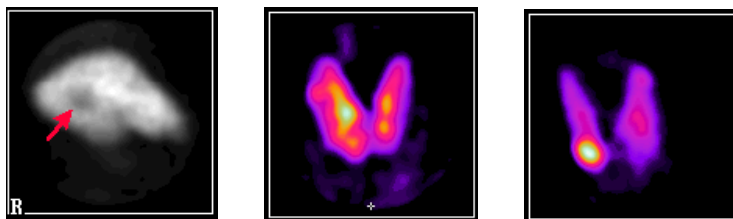

In vivo > Térbeli eloszlás > γ -kamera

In vivo > Térbeli eloszlás > γ -kamera

Máj metasztázis

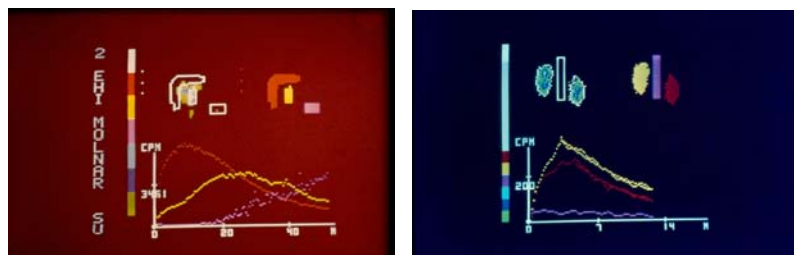
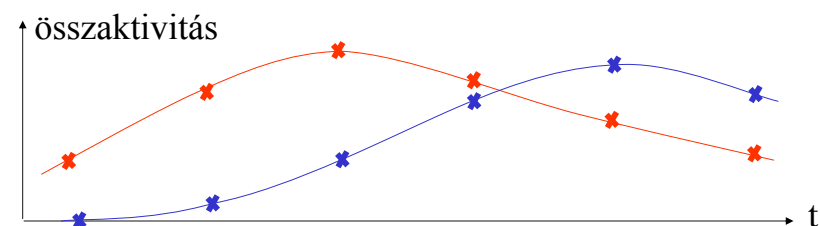
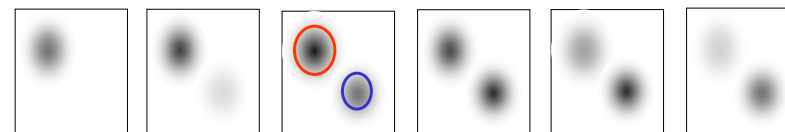
pajzsmirigy
hideggöb meleggöb

^{99m}Tc fitát

^{99m}Tc pertechnetát

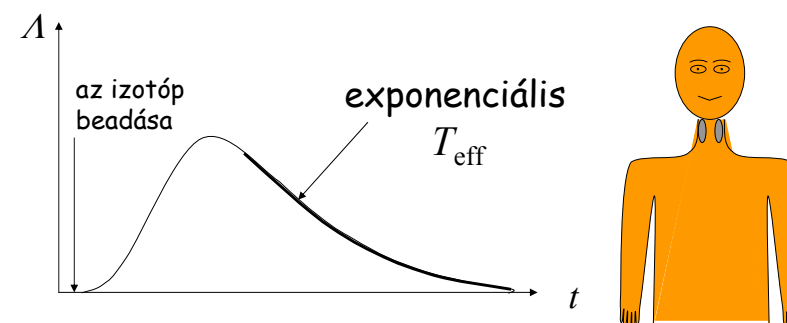
Időbeli és térbeli felvétel kombinálása:

Egymás utáni felvételek γ -kamerával

Az izotópfelvételi görbe jellemzői

pl: pajzsmirigy ^{131}I (jódfelvételi görbe)
 ^{131}I β -t is sugároz ezért manapság inkább ^{99m}Tc
pertechnetát $\text{Na}^{99m}\text{TcO}_4$

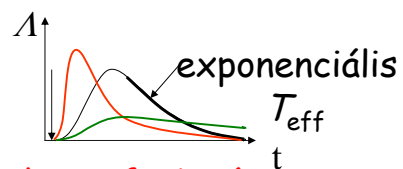
Biológiai kiürülés
+ fizikai bomlás

A bomlási
valószínűségek adódnak

össze: $\lambda_{fiz} + \lambda_{biol} = \lambda_{eff}$

$$\lambda = \frac{\ln 2}{T} \rightarrow \frac{1}{T_{eff}} = \frac{1}{T_{fiz}} + \frac{1}{T_{biol}}$$

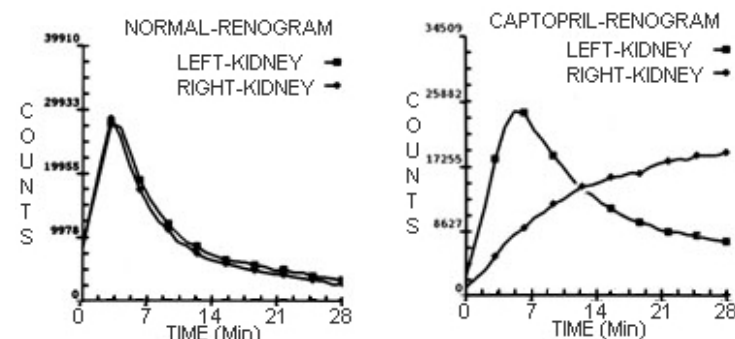
$\uparrow$ mérjük $\uparrow$ tudjuk (táblázat) $\uparrow$ számoljuk

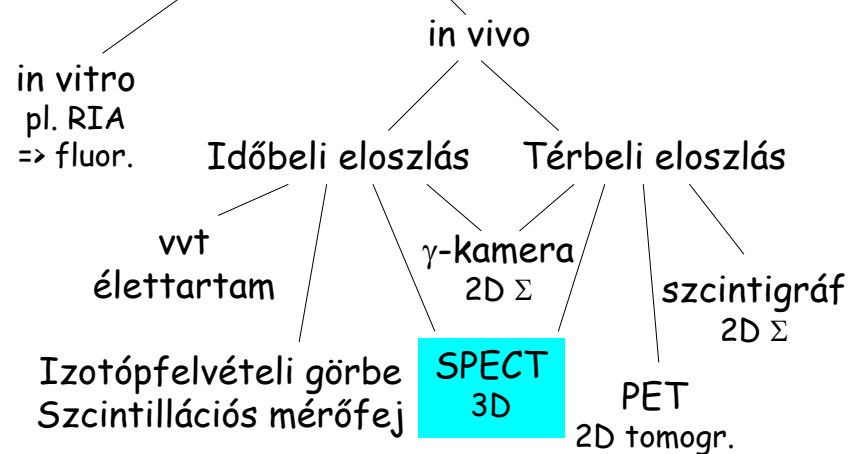
hyperfunkció
hypofunkció

Ue. vesefunkció vizsgálatára (renográfia)

Vesefunkció vizsgálat (renogram)

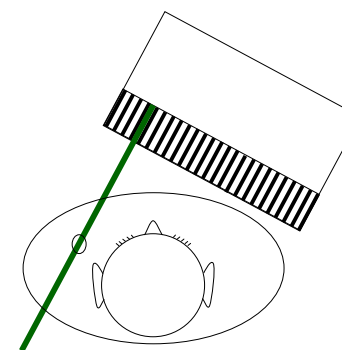

Izotópdiagnosztikai eljárások

SPECT

(Single Photon Emission Computed Tomography)

γ-kamera
forog

3 dimenzós kép
izotópeloszlás

SPECT

CT és izotópdiagnosztika kombinálása

PET-CT

